

Rune Ahlander, var länsjägmästare i Växjö och verksam mellan åren 1990 och 2003 då han pensionerades. För ett år sedan gav han ut boken Skogsvårdsstyrelsen i Kronobergs län 1905–1996 där han systematiskt dokumenterat alla viktiga händelser och personer under denna långa tid. Den här publicerade texten är ett sammandrag ur boken och beskriver de frågor som präglade den nya myndighetens båda första decennier.

Skogsvårdsstyrelsen i Kronoberg

Frostdikning och emigration tidigt på agendan

Den nya skogsvårdslagen var bara ett drygt år gammal när Skogsvårdsstyrelsen i Kronobergs län höll sitt första sammanträde den 31 januari 1905. På agendan stod bland annat frågan om utdikning av sumpmarker, som då ansågs vara källan till frostsador på späda skogsplantor. En annan angelägenhet var att beskoga ljunghedarna – men av det lite överraskande skälet att göra det möjligt för människor att stanna i landet istället för att emigrera till Amerika.

I Kronobergs län var skogstillståndet vid början av förra seklet mycket dåligt – sämst i hela landet. Man kan fundera på hur styrelsen tänkte angripa sin svåra uppgift. Nu satt de där – högt uppsatta och välrenommerade herrar; häradshövdingen, riddaren och tillika bruksägaren G.H. af Petersens som ordförande. Vid hans sida godsägaren C.V. Sellergren och landstingsmannen P.M. Olsson samt därtill två suppleanter.

Första styrelsemötet

Inför det första styrelsemötet 1905 hade ordföranden låtit trycka upp sitt anförande – ”vars

behjärtansvärda sanningar delades av styrelsens övriga ledamöter”. I anförandet påtalades vikten av att få skogsägarna att markbereda efter avverkning ”för att underlätta naturens eget arbete”. Självföryngring ansågs vara den säkraste metoden med tanke på att man inte så säkert visste vilken härkomst tillgängligt frö hade. För att metoden skulle fungera väl måste fröträäd ”med rak och välvuxen stam” användas. Av resonemanget kan man dra slutsatsen att det mest var tallskog som det rörde sig om.

Ordföranden ansåg också att det var viktigt att lära skogsägarna betydelsen av att gallra i skogen – men för att kunna avgöra vilka träd

Sverige var vid förra seklet ett gärdesgårdarnas land. Behovet av "hank och stör" gick hårt åt ungskogarna och vid Skogsvårdsstyrelsen i Kronoberg diskuterade man mer virkesbesparande metoder. Bilden togs på 1920-talet i Hållnäs, Uppland. Foto: Paul Sandberg.

som borde gallras bort "erfordrades forstligt omdöme" – därför borde Skogsvårdsstyrelsen hjälpa skogsägarna med detta.

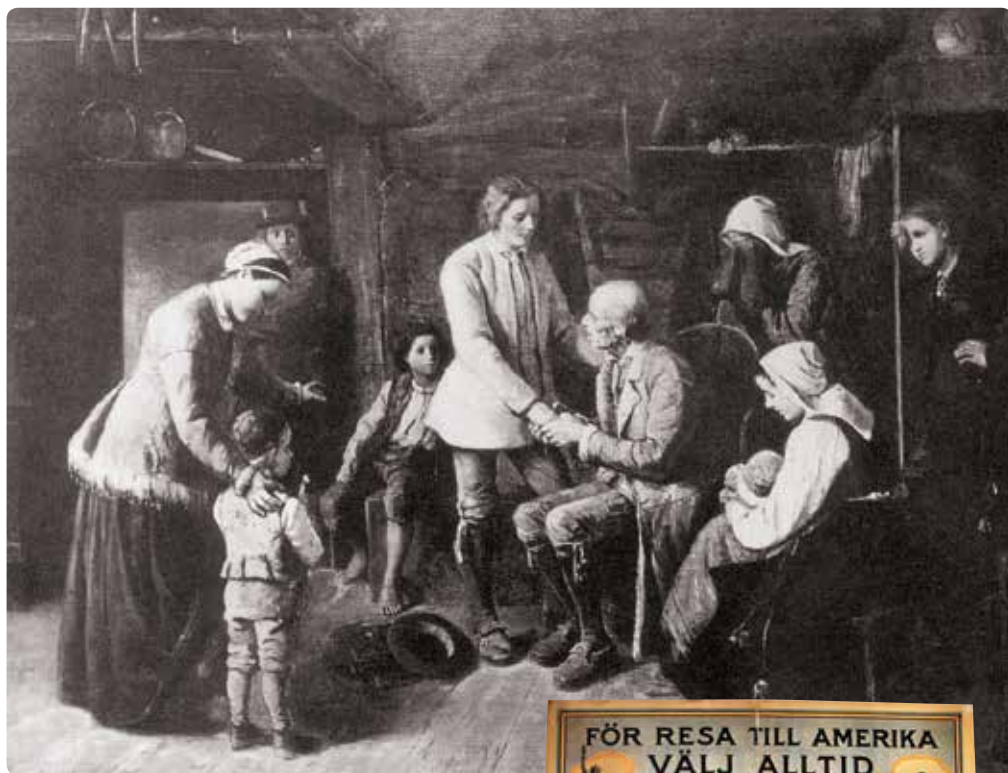
DEN ALLRA MEST BETYDELSEFULLA FRÅGAN för den nystartade Skogsvårdsstyrelsen var dock att genom dikning av sumpmarken åstadkomma en klimatförbättring till gagn både för lantmannen och skogsägaren. Utgångspunkten var att "frostbildningen ofta härrör från dimmor, som uppstår på miltals avstånd i träsk och stagnerande vatten".

Han såg därför dikning som en angelägenhet för samhället att staten borde tillskjuta betydande medel för detta. Om man därigenom kunde "framflytta frostperiodens inträdande endast med ett par veckor, skulle värdet härav

årligen motsvara en mångfald millioner kronor, höstarbetena skulle bättre medhinnas till fromma för kommande årets äring, allmänna hälsotillståndet skulle förbättras, vinstandet i landet bli behagligare och allmänna välbefindandet tilltaga".

Han ansåg till och med att det "knappast finnes någon ekonomisk fråga av större betydelse för vårt lands framtid. Att verka härför anser jag vara en av Skogsvårdsstyrelsens allra viktigaste uppgifter".

VAD GÄLLDE DE GÄRDESGÅRDAR som krävde mycket av det virke som producerades i skogarna ansåg ordföranden "att vi bör arbeta för införandet av förbättrad och virkesbesparande metod för gärdesgårdssättningen medelst användande av järntråd istället för hank samt kortare

Emigranterna. En ung familj tar farväl av föräldrar och vänner inför avfärden. Målning av S.V. Helander (1839–1901).

och glesare gärdsel, på det gärdesgården må bliva luftigare och mindre utsatt för röta”.

Slutligen anför han att en fråga som nära berör skogsvården är tamboskapens betning. *”Hos allmogen råder en benägenhet att skryta med myckenheten av de djur som hållas å dess hemman och torp.”* Han anför vidare att *”då vinterförrådet ej räcker till det stora antalet djur, dessa alltför tidigt måste släppas å bete, varvid, då mycket annat grönt ej finns än de unga skogsplanteringarna, i sanning ett alltför dyrbart foder!”*

Svenska Amerikalinjens färgglada affischer triggade säkert många att ta det stora steget att lämna Sverige.

Skogsvårdslagen

Den skogsvårdslag som Skogsvårdsstyrelsen hade att verka utifrån innebar främst att avverkad skog skulle ersättas med ny skog på platsen. Det är värt att notera att denna skyldighet riktades mot avverkaren och inte mot skogsmarkens ägare.

Det är inte svårt att förstå att det blev ett tungt arbete för Skogsvårdsstyrelsen att få sågverksägare och bruksdisponenter att acceptera denna nya ordning. I de flesta avverkningskontrakten hade köparen avtalat om köp av allt virke ner till 3 tum och oftast också friskrivit sig från att sörja för återväxten.

Av de första årens styrelseprotokoll kan utläsas mängder av ärenden där Skogsvårdsstyrelsen anser att avverkningarna varit lagstridiga eller betraktats som rena skogsskövlingar. Skogsvårdsstyrelsens agerande gick ut på att

teckna så kallade skogsodlingsförbindelser med avverkaren. Om en sådan förbindelse inte tecknades, lämnades ärendet för undersökning till Konungens befallningshavande i länet, det vill säga Länsstyrelsen.

De stora kalmarkerna

Redan i slutet av 1905 hade länsjägmästaren ett förslag till hur de vidsträckta och skoglösa rymarkerna i Sunnerbo härad skulle bli produktiva. Han fastslog att ryarna genom betning och upprepad svedjning hållits skoglösa och ger en bild av ödslighet och brist. Lågt räknad bedömdes arealen till 75 000 hektar. De årliga förlusterna i jordränta beräknades till nära en miljon kronor (12 kr/hektar). Dock ansåg han att det var ett alltför drygt arbete att för hand så eller plantera hela området. Till detta fanns vare sig folk eller pengar.

Knyt nya kontakter inom hela branschen

– BESTÄLL MATRIKELN
SVERIGES SKOGSAKADEMIKER

Matrikeln kostar 600 kronor, inklusive moms och porto, för icke medlemmar.

Blir du medlem i Naturvetarna och Skogsakademikerna får du den utan extra kostnad.

Beställ matrikeln på
www.naturvetarna.se/skogsmatrikeln

Na
NATURVETARNA

Ljunghedar av det här slaget fanns det gott om i sydvästra Kronoberg vid förra seklets början.
Foto: Skogsbiblioteket, SLU.

Därför föreslog han att så kallade ”*moderbestånd*” skulle anläggas i rektangulära ytor jämnt fördelade över ryarna på cirka tio procent av arealen. De skulle vara ungefär ett halvt hektar stora. På sikt skulle härigenom frön efterhand spridas över hela arealen.

Ägaren till kalmarken skulle förbinda sig att inte avverka i bestånden förrän efter 40 år. Kreatursbetet tyckte han kunde fortgå – kornas tramp kunde vara till gagn för fröets groning. Detta ansågs väl så värdefullt som de negativa effekterna av betning. Anläggningskostna-

derna för varje moderbestånd beräknades till 15 kronor, det vill säga 30 kronor per hektar. Länsjägmästaren avslutar sin plädering på följande sätt: ”*Detta uppslag att med ringa pекuniär uppoffring under nutiden använda naturen själf såsom medel till framtida skogbevuxenhet å Sunnerbo härads oproduktiva ljunghedar är en, om ock till tiden lång, så likväl billig och säker väg mot ett stort mål, nämligen framtida afkastning af värdelösa marker till egarnas, länets och fosterlandets gagn*”. Det skulle senare visa sig att man ansåg att metoden inte fungerade så

bra, främst beroende på att det blev ”till tiden alltför lång”.

Rådgivning i tidig tappning

Tydliggen tyckte styrelsen att den nya skogslagen var dåligt känd hos skogsägarna då länsjägmästaren vid styrelsemöte den 23 februari 1906 anförde: *”Då skogslagen af 24 Juli 1903, ehuru i Svensk författningssamling införd och en gång i hvarje kyrka uppläst, likväl är af menige man på landsbygden i allmänhet föga eller otillräckligt känd, får jag äran föreslå, att densamme på Skogsvårdsstyrelsens bekostnad tryckes och häftas i enkelt band, för att Skogsvårdskommittéerna tillsändes och genom dessas försorg kostnadsfritt sprides vidare bland allmänheten.”*

Som bilagor föreslog han en enkel handledning vid skogskultur, instruktionen för Skogsvårdskommittéerna, därtill en uppsats om betydelsen av hyggesrensning samt ytterligare en om önskvärdheten av att spara fröträd på hyggena.

Hotet från mossarna

Vid årets sista sammanträde 1906 avhandlades en av ordförandens hjärtefrågor, nämligen *”utdikning av försumpade marker”*. Nu diskuterades hur Skogsvårdsstyrelsen bäst kunde stödja den viktiga dikningen. Att detta var en fråga som låg herr ordföranden nära framgår, om inte annat, av att han vid justering av protokollet kom att ändra så mycket i länsjägmästarens skrivning att frågan fick tas upp vid nästa sammanträde för att protokollet skulle bli läsligt.

Styrelsen beslutade att stödja dikning med penningbidrag och att man uppdrog åt länsjägmästaren att skriva en uppsats som skulle klargöra *”följderna av skogsmarkens fortgående försumpning”*. Senare under året beslutades om ekonomiskt bidrag för dikning. Under de följande åren kom ett stort antal dikningsföretag att få stöd – i vissa fall upp till 2/3 av länsjägmästarens bedömd kostnad. I den ovan nämnda uppsatsen kan man bland annat läsa följande storpolitiska utläggning.

”Hvad vore hela norra Tyskland, eller större delen af Holland eller hela Lombardiet i

norra Italien, ifall ej för århundraden tillbaka Statsmakterna därstädes hade insett betydelsen af kanalisering och vattenreglering inom dittills obeboeliga landskap, i hvilka sedermera millioner och åter millioner bygga och bo och finna sin utkomst? De dyrbara arbeten, som Fredrik den Stora af Preussen lät verkställa i midten af 1700-talet, hade till följd, att icke allenast tyskar funno sitt uppehälle och bofasta platser bereddades dem, utan äfven andra nationers folk vandrade dit och introducerades, där bröd alstrades och boplatser skapades till välsignelse icke blott för dem själfva, utan för hela det stora riket, som allt mer befolkats och kommit till välstånd.”

Han konstaterade också att förhållandena i Sverige liknade dem i Tyskland och att dikningen skulle göra det möjligt att stoppa den vid den tiden omfattande utvandringen till Nordamerika. Vidare pläderade han för att de *”sambällets urspårade”* som tillbringade sina dagar i fångelserna till ingens nytta måtte sättas i arbete och bidra till *”landets fromma och uppblomstring”*.

Hans avslutning är magnifik:

”När man männe det stora målet: emigrationens hämmande, genom sättet, hvar på man nu arbetar! Ingalunda! Detta nationalekonomiska storverk kan endast finna sin lösning därigenom, att vattendragen kanaliseras och samedelst, samtidsigt med att arbetstillfällen beredas, landsträckor vinnas, som nu äro totalt ofrukbara, klimatet förbättras, nya vattenkommunikationer uppstå, och följden blir bofasta människor, kreatursstockens ökande och att milliontals hektar skogsbärande mark vinnas till lycka och välsignelse för landet i sin helhet.”

Övertygelsens eller tvångets väg

År 1907 togs det första beslutet om att väcka talan vid domstol. Ärendet gällde ett sågverksföretag i Markaryd, som avverkat skog på godset Engaholm vid Alvesta. Det hela hade dragit ut på tiden – efter att sågverksägaren lovat att en skogsodlingsförbindelse var på väg eller att han skulle avtala med markägaren, i detta fall friherre Koskull, att denne skulle ikläda sig avverkarens förpliktelser. Men något sådant avtal mellan sågverksägaren och Koskull hade inte

kommit Skogsvårdsstyrelsen tillhanda. Nu var tålmodet slut och man beslutade att överlämna ärendet till domstol – men först skulle en kopia av protokollet med styrelsens beslut delges sågverksägaren. I ett styrelseprotokoll efterföljande år avskrevs ärendet, då sågverksägaren slutligen tecknat en skogsodlingsförbindelse. Skogsvårdsstyrelsens agerade i detta och andra ärenden tyder på att man tagit Riksdagens budskap ad notam om att skogsvårdslagens ändamål ”såvitt möjligt vinnes på övertygelsens väg utan användande av tvångsmedel”.

Efterhand verkar det som om Skogsvårdsstyrelsens tålmodiga och konsekventa arbete gav resultat. Vid en del styrelsesammanträden kunde hundratals skogsodlingsförbindelser redovisas. Under de första åtta åren tecknade Skogsvårdsstyrelsen fler än 1500 skogsodlingsförbindelser.

Massor av tyskt granfrö

En årligen återkommande fråga på styrelsens bord var inköp av ganska stora kvantiteter tall- och granfrö. År 1909 bestämde man sig för att pröva frö från ”Nordtysklands bergstrakter”. Länsjägmästaren fick i uppdrag att efterhöra Statens forstliga försöksstations erfarenheter. Där fanns dock inga sådana att få. Nu blev det ändå så att man köpte 25 kg granfrö från Harz – de nordtyska bergstrakterna var nog svåra att finna. Fröet såddes på ordförandens marker i Sävsjöström. Nästa år diskuterades att köpa hela 1000 kg granfrö från Harz. Efterhand drogs ambitionen ner till 500 kg. Som vi senare skall se kom det att inköpas förvånansvärt stora kvantiteter tyskt granfrö.

De första kurserna i skogsvård

År 1910 kan betraktas som ett märkesår för skoglig rådgivning och utbildning riktad till länets skogsägare. Styrelseledamoten Sellergren föreslår då att man skall undersöka möjligheten att anordna praktiska skogsvårdskurser och att skogsägarna skall kunna träffa länsjägmästaren ”å spridda platser för råd och upplysning i skogsvård”. Styrelsen beslutade efter viss betänketid och viss tveksamhet att två sådana kurser

tillsvidare skulle anordnas. Man var noga med urvalet av kursdeltagare – sökandens lämplighet skulle intygas av kommunalnämndens ordförande i respektive kommun.

Hellre dika än taxera skogen

I ett remissvar om ett förslag till en första riksskogstaxering avstyrkte Skogsvårdsstyrelsen. I och för sig tyckte man att det skulle vara bra att få klarhet om skogsarealen, hur stort virkesförrådet var, trädslagsfördelning, virkestillväxt etc. Man ansåg dock att den föreslagna taxeringen med för sydsveriges del 10 m breda taxeringslinjer på 2,4 eller 5 km avstånd inte kunde ge tillförlitlig information då endast 0,2% av arealen skulle utgöra taxeringsyta. Man ifrågasatte frispråkigt: ”hvad vore väl gagnet af denna dyrbara tillställning utöfver den förmån, som bereddes den personal, som därvid finge sysselsättning”. ”Skogsvårdsstyrelsen vågar slutligen framhålla som sin åsikt, att det till riksskogstaxeringen ifrågasatta beloppet skulle i högre grad gagna vårt land, vår kultur och skogsväxtlighet, därest detsamma anslages till vattenregleringar, hvarigenom icke blott nya arealer vunnes för skogsbörd, utan äfven vårt lands och skogens stora kulturförande frostlänheten komme att afsevärdt förminska.”

Man hade alltså inte släppt sin starka tro på att utdikning av sumpmarken är det allt överskuggande och viktigaste att göra för att gagna skogsbruket och Sverige.

Granens lov

I årsberättelsen för år 1916 framhålls vilket förträffligt skogsträd granen är för länets förhållanden. Här ett aktstycke ur berättelsen:

”Och med allt fog må man önska granens större utbredning inom detta län, i vilket förefinnas icke mindre än fyra större sulfidfabriker, för vilka tillräckligt råmaterial av granskog är ett grundvillkor för deras fortsatta gagnande verksamhet. Men även för skogsägaren är granskogen att föredraga framför tallskog. Sedan nämligen skogsvården numera ändrats i riktning, dels av största möjliga massproduktion å viss yta och dels av skogskapitalets i möjligaste mån snara omsätt-

ning genom ändamålsenliga gallringar och genom omloppstidens förkortning, erbjuder granen dessa fördelar i vida högre grad än tallen.

Granskogen förmår nämligen producera större kubikmassor å viss yta än tall av samma ålder och slutenhetsgrad; granen mognar till skörd tidigare än tallen, varför granskogen kan åsättas lägre omloppstid än tallskogen; granskogens gallringsvirke, om även av klenare dimensioner, kan med fördel omsättas vid sulfitfabrikerna, och slutligen förmår granskogen genom sin starkare beskuggning och rikare barravfall i högre grad öka markens fruktbarhet än den mera ljusinsläppande tallskogen.”

Tidig naturhänsyn

Ett uttryck för tidig naturvårdshänsyn kan noteras från 1918. Länsjägmästaren föreslår då att styrelsen skulle anslå 200 kr för anskaffning

och uppsättning av fågelholkar för insektsätande fåglar i länets skogar. Länsjägmästarens argument för detta var att ”de senaste årens forcerade avverkningar, men synnerligast genom Bränslekommissionens nu pågående vedhuggningar, som i stor utsträckning tillgodogöra sig skadade träd med boplatser för dessa skogens nyttiga djur”.

Ännu mer granfrö från Tyskland

Drygt 2 000 kilo tyskt granfrö köps in 1921. Detta är ungefär den kvantitet barrträdsfrö som Skogsvårdsstyrelsen varje år distribuerar. Det är märkligt att så stora kvantiteter tyskt granfrö har använts i länet. Detta har säkerligen påverkat, och påverkar ännu genetiken, i länets granskogar. Dock har denna företeelse efterhand fallit i glömska. Personligen har jag aldrig hört att någon har fört detta på tal.

BILLERUDKORSNÄS

EN VERKLIG GLÄDJEKÄLLA
STÅR STARK I GENERATIONER

Framtidens hållbara förpackningar
tillverkas inte av vad som helst.
Därför älskar vi skogen
– en verklig källa till glädje.

www.billerudkorsnas.se/skog

Däremot har vi ju hört talas om ”tysktall” i synnerhet i Sunnerbo.

Plantskolepoken inleds

En ny plantskola planeras i Näs, Ljungby socken. Det råder stor brist på skogsplantor. Fridafors bruk ville detta år köpa 155 000 plantor, men Skogsvårdsstyrelsen hade inga att sälja.

Under ett antal år hade nu en omfattande kår av plantörer utbildats. Plantörens lön var 5,50 kronor per dag, men skogsvårdsstyrelsens ekonomi hade drastiskt försämrats till följd av att skogsvårdsavgiften hade sänkts. Istället för att Skogsvårdsstyrelsen höll med plantör borde nu i stället skogsägarna själva utbildas så att dessa kunde klara skogsodlingen på egen hand. 1922 genomfördes sådan utbildning för inte mindre än 530 skogsägare.

Skogsvårdslagen kan bli bättre

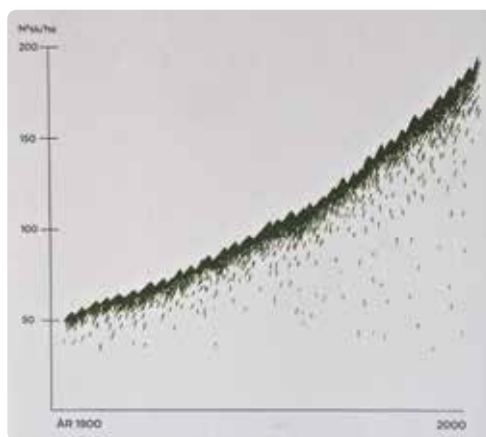
Av årsberättelsen från 1924 framgår att man skulle vilja se ett större intresse från skogsägarna att söka biträde från Skogsvårdsstyrelsen inför planerade avverkningsår.

”Det förekomma här och var avverkningsår, vilka innebära exploaterande av skogstillgången ifrån skogsvårdssynpunkt alltför stor utsträckning. Detta är i synnerhet fallet, då fråga är om skogshemmans försäljning eller styckning. Då dylika avverkningsår emellertid gå ut över den äldre skogen, är ett reglerande av desamma för bevarande av skogstillgången inom sådana gränser, att ett någorlunda normalt virkesförråd kan hållas kvar, ofta ej möjligt.”

Det man i slutet anför, pekar på behovet av att genom skogsvårdslagen kunna begränsa den totala avverkningsår på den enskilda fastigheten. Det skulle dröja till 1938, då förbud infördes att utan Skogsvårdsstyrelsens tillstånd avverka äldre skog inom 5 år efter fastighetsförvärvet och 1948 års lag med skyddet av äldre utvecklingsbar skog och krav på jämnhet i avverkningsåren.

Sämst i Småland

I årsberättelsen för 1925 återfinns en beskrivning av skogstillståndet i länet enligt 1923 års riksskogstaxering:

Virkesförrådet i Kronoberg ökade fyrfaldigt under 1900-talet.

”Den verkställda riksskogstaxeringen i Kronobergs län ger vid handen, att bland de fyra skogsvårdsområdena inom Småland, Kronobergs län beträffande virkestillgång i medeltal per hektar produktiv skogs- och hagmark är sämst lottat. Virkesförrådet per hektar räknat understiger nämligen i detta län den siffra som inventeringen framlägger för hela Småland med ej mindre än 11 procent.”

Detta var ett axplock ur Skogsvårdsstyrelsens arbete i Kronobergs län under de 20 första åren.

AVSLUTNINGSVIS SKALL JAG NÅGOT diskutera skogsvårdsstyrelsens betydelse och hur det var möjligt för länet att från det virkesfattigaste bli det virkesrikaste i landet på cirka 100 år. Vid slutet av 1900-talet var virkesförrådet i Kronobergs län fyra gånger större än vid dess början.

Skogsvårdsstyrelsens bidrag har med stor sannolikhet varit betydande. Allra mest inledningsvis och i synnerhet fram till dess att även andra aktörer inom skogsbruket kommit att bidra till att skogspolitikkens mål lättare kunnat uppnås. Skogsvårdsstyrelsen har exempelvis under åren bidragit till att skogsägarna blivit engagerade och kunniga i skogsbruk. Skogsägarnas engagemang och kunnande har givetvis varit nyckelfaktorn. Utan avsättning för virket

till bärkraftiga priser hade det dock inte varit möjligt att skapa och behålla skogsägarnas engagemang.

När det gäller virkesförrådets utveckling så tror jag att det, i jämförelse med andra delar av landet främst är följande som haft störst betydelse:

- Det fanns stora områden som inledningsvis var obeskogade, exempelvis ljunghedarna i västra delarna av länet.
- Granskogarna har ökat i omfattning – inget annat träslag kan producera lika mycket per arealenhet. Detta gäller för de flesta ståndortstyper.
- Stora arealer har dikats i länet genom åren – i många fall har detta lett till högproduktiva granskogar.
- Stora arealer åker- och betesmarker har beskogats – oftast genom planering med gran.

BÄTTRE GENETISKA EGENSKAPER för volymproduktion hos den nyanlagda skogen. Detta kan sägas gälla generellt över landet, men med tanke på att en stor andel av länets skogar har

anlagts genom skogsodling har det här funnits goda möjligheter att dra nytta av den bättre genetiken.

Möjligen bidrog också den relativt stora fröimporten från Tyskland under första halvan av 1900-talet till att granskogarnas genetik spetsades en aning.

Till detta skall också läggas den sannolikt inte obetydliga gödslingseffekt som luftföroreningarna bidragit med, i synnerhet i södra Sverige.

God avsättning för virket till priser som gav lönsamhet i skogsbruket måste dock ses som en avgörande förutsättning för ett stort engagemang från skogsägarnas sida. Man vågar nog också påstå att skogsägarna i länet har befunnit sig inom ett gynnsamt område, både vad gäller efterfrågan och därmed pris på skogsråvaran. För detta har vi främst ett stort antal sågverk och en framgångsrik skogsägarförening att tacka.

VI STÖDER SKOGSHISTORISKA
SÄLLSKAPETS VERKSAMHET

SUSAB

SKOGSUTVECKLING SYD AB